

УДК 338.48

JEL classification: L83, Z32, Z33

[https://doi.org/10.31891/dsim-2025-12\(28\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-12(28))

УПРАВЛІННЯ ДОЗВІЛЛЕВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КРУЇЗНОГО ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ

БЕССОНОВА Анна

PhD (Економіка), доцент кафедри туризму та економіки підприємства

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-4747-1187>

sheloba17@gmail.com

САРИЧЕВ Микита

здобувач вищої освіти кафедри туризму та економіки підприємства

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

<https://orcid.org/0009-0007-4186-2917>

Sarychev.My.V@nmu.one

У статті досліджено управління дозвіллевим потенціалом у системі круїзного туризму як ключовий чинник розвитку сервісної економіки в умовах глобальної трансформації туристичного ринку. Розкрито соціально-культурні, психологічні та організаційні аспекти дозвіллевої взаємодії туристів, визначено її роль у формуванні ціннісно-орієнтованого досвіду подорожей. Обґрунтовано, що ефективне управління дозвіллевими процесами забезпечує інтеграцію принципів сталого розвитку, інклюзії та цифровізації, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність круїзних компаній і якість туристичного сервісу. Запропоновано аналітичну модель взаємозв'язку соціально-культурних і психологічних детермінант дозвіллевої активності туристів, що формує основу для вдосконалення управлінських рішень у сфері рекреаційного менеджменту. Визначено перспективні напрями розвитку круїзного туризму у контексті зеленої та інклюзивної економіки, які поєднують технологічні інновації, гуманістичні цінності та відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Ключові слова: круїзний туризм, дозвіллевий потенціал, управління дозвіллям, сервісна економіка, сталий розвиток, інклюзія, екологічна відповідальність, цифровізація туризму.

MANAGEMENT OF THE LEISURE POTENTIAL OF CRUISE TOURISM IN THE SERVICE ECONOMY SYSTEM

BESSONOVA Anna, SARYCHEV Mykyta

Dnipro University of Technology

The article examines the management of leisure potential in the cruise tourism system as a strategic component of the service economy under conditions of global transformation of the tourism market. The paper clarifies the essence of leisure potential of cruise tourism as a set of opportunities for the realization of recreational, cultural, educational and communicative needs of tourists on board and in port destinations. Socio-cultural, psychological, organizational and ecological dimensions of leisure interaction are revealed, with emphasis on their role in shaping a value-oriented and emotionally rich travel experience.

The study substantiates that effective management of leisure processes enables the integration of the principles of sustainable development, social inclusion, environmental responsibility and digitalization into cruise products, which strengthens the competitiveness of cruise companies and improves the quality of tourist services. An analytical model is proposed that links the key elements of leisure potential (cultural-educational, recreational-wellness, emotional-communicative, gastronomic, ecological and inclusive components) with the core principles of the service economy – personalization, co-creation of experience, authenticity and responsibility. Particular attention is paid to tourist-centric management approaches, the use of data-driven technologies, gamification and well-being practices in the design of cruise leisure programmes.

The paper identifies promising directions for the development of cruise tourism in the context of a green and inclusive economy, including the expansion of eco-educational and socially oriented leisure formats, partnership with local communities, and the implementation of ESG-based standards in leisure management. The authors conclude that leisure potential becomes not only an economic category, but also a key resource for building sustainable cruise tourism, in which technological innovation is combined with humanistic values, social cohesion and a careful attitude to the environment.

Keywords: cruise tourism, leisure potential, leisure management, service economy, sustainable development, inclusion, environmental responsibility, digitalization of tourism.

Стаття надійшла до редакції / Received 07.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.11.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасна індустрія туризму зазнає глибокої трансформації під впливом глобальних викликів: економічних, соціальних, екологічних і технологічних. Одним із провідних напрямів розвитку туристичної діяльності є круїзний туризм, який поєднує елементи транспорту, гостинності, дозвілля та культурної взаємодії. У цьому контексті дозвілля перестає бути лише частиною програми відпочинку і перетворюється

на ключовий елемент сервісної пропозиції, що визначає рівень задоволеності клієнтів, імідж дестинації та конкурентоспроможність круїзного продукту. Сфера дозвілля на круїзних суднах охоплює широкий спектр сервісних практик: культурно-розважальні події, освітні програми, рекреаційні заходи, гастрономічні концепти, цифрові інтерактивні рішення. В умовах розвитку сервісної економіки саме ефективне управління дозвіллевим потенціалом стає стратегічним ресурсом для круїзних компаній. Від нього залежить формування емоційного досвіду туристів, їхня лояльність, а також можливість створення диференційованого конкурентного продукту. Проблема полягає в тому, що в Україні та багатьох країнах із перехідною економікою механізми управління дозвіллям у круїзному секторі залишаються недостатньо розвиненими, а наукові підходи – фрагментарними. У більшості випадків дозвілля розглядається як додатковий компонент туристичної послуги, а не як інтегрований елемент сервісної системи управління. Водночас саме дозвіллевий потенціал здатен виступати каталізатором розвитку суміжних секторів (гастрономічного, культурного, рекреаційного, освітнього) і забезпечувати сталий ефект мультиплікації в регіональній економіці.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасні наукові підходи до проблематики розвитку круїзного туризму концентруються навколо питань управління туристичними потоками, підвищення якості сервісу та інтеграції принципів сталого розвитку у дозвіллеву сферу. Так, у працях Паньків Н. та Пелешок А. [1], Пешук Л.В. і Приходько Д.Ю. [2] розкрито динаміку світового ринку круїзів і можливості його адаптації до українських реалій, що створює підґрунтя для розроблення ефективних управлінських стратегій. Михайліченко Г.І. [4] та Іванов А. [3] акцентують увагу на організаційних аспектах управління потенціалом туристичних дестинацій і взаємодії учасників ринку. У дослідженнях Бойко З.В. [5] та Тимошук О. [8] визначено ключові тенденції формування дозвіллевого попиту у сфері круїзів, зокрема у Середземноморському регіоні, що може бути використано при плануванні рекреаційної політики України.

Водночас значна частина наукових розвідок присвячена соціальним, культурним і екологічним вимірам круїзного туризму. Зокрема, Безугла Л. та ін. [6], Белобородова М.В. і Бессонова А.В. [7], а також Герасименко Т.В. і Бондаренко Л.А. [18] досліджують проблематику інклюзивності та соціальної відповідальності у сфері гостинності. Праці Яворської В.В. [15] та Любченко В.В. [21] поглиблюють розуміння ролі туризму у досягненні цілей сталого розвитку, тоді як Варіс І. [11] і Радкевич Д.О. [16] підкреслюють важливість впровадження концепції well-being і соціальної інклюзії в управління туристичними послугами. У сукупності ці підходи формують теоретико-методологічну основу для подальшого розвитку досліджень щодо управління дозвіллевим потенціалом у системі круїзного туризму в контексті сервісної економіки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є дослідження управлінських підходів до формування та реалізації дозвіллевого потенціалу круїзного туризму в умовах розвитку сервісної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток круїзного туризму відображає фундаментальні зрушення у парадигмі світового туризму, який еволюціонує від транспортування та обслуговування до створення комплексного туристичного досвіду. У межах цього підходу центральне місце посідає дозвіллевий потенціал, що інтегрує культурні, емоційні, освітні та розважальні складові подорожі. Саме він перетворює круїз на форму «мандрівного способу життя», де споживання вражень і соціальних взаємодій стає головною цінністю. Дозвіллевий потенціал у контексті круїзного туризму можна розглядати як сукупність можливостей для реалізації рекреаційних, культурних, освітніх та комунікативних потреб туристів у межах подорожі морем. Його формування визначається як матеріальними ресурсами (інфраструктура, комфорт, технологічне забезпечення), так і нематеріальними чинниками: якістю сервісу, програмним наповненням, стилем комунікації, рівнем персоналізації [1]. Важливо, що у сфері круїзного туризму дозвілля не є пасивним процесом – воно виступає організованою діяльністю, яка формується через стратегічне планування та управління.

Сучасна теорія туризму визначає круїз як мультисервісну систему, у якій дозвіллева діяльність не лише супроводжує основний туристичний процес, а й створює додану вартість. У межах сервісної економіки відбувається зрушення акцентів: турист більше не обирає продукт за маршрутом або ціною, а за якістю і змістом вражень, рівнем комфорту взаємодії та унікальністю дозвіллевого контенту. Саме тому дозвіллевий потенціал дедалі частіше розглядається як нематеріальний актив круїзного підприємства, який забезпечує диференціацію на ринку та визначає стійкість бренду [2]. Теоретичною основою для дослідження дозвіллевого потенціалу є концепції емоційної економіки, туризму вражень та культурної інтерпретації подорожі. Відповідно до цих підходів, турист сприймається не як пасивний споживач, а як співтворець події, у якій відбувається соціальне конструювання значень. У круїзному просторі це проявляється через інтерактивні форми дозвілля: тематичні шоу, арт-резиденції, гастрономічні тури, освітні лекції, VR-прогулянки портами заходу. Таким чином, дозвілля стає медіатором між туристом і дестинацією, сприяючи глибшій культурній інтеграції.

З методологічного погляду управління дозвіллевим потенціалом круїзного туризму ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні знань туризмології, соціології дозвілля, культурології та сервісного менеджменту. Такий підхід дозволяє розглядати дозвілля як складну соціокультурну систему, у якій взаємодіють три рівні: індивідуальний (мотивації та очікування туриста), організаційний (структура управління дозвіллевими програмами) і системний (економічні, соціальні, екологічні чинники) [3]. Особливу роль у сучасних теоріях туризму відіграє категорія якості дозвілля, що відображає гармонію між рекреаційними потребами туриста та сервісними можливостями круїзного підприємства. Її вимірювання здійснюється через комплекс індикаторів: задоволеність клієнтів, рівень участі у програмах, повторні бронювання, інтенсивність емоційного залучення, наявність позитивного інформаційного фону. Усе це свідчить, що управління дозвіллевим потенціалом є не лише частиною менеджменту послуг, а ключовою підсистемою формування туристичного досвіду.

У світовому круїзному туризмі спостерігається тенденція до гібридизації дозвіллевих форматів, де поєднуються відпочинок, освіта, саморозвиток і культурна взаємодія. Цей тренд активно підтримується концепціями «slow travel» та «sustainable cruise», у межах яких дозвілля стає інструментом не лише релаксації, а й формування свідомого споживання [4]. Таким чином, у сучасній науковій і практичній парадигмі дозвіллевий потенціал круїзного туризму постає як багатофакторний феномен, що поєднує економічну ефективність, культурну цінність і соціальну відповідальність.

Дозвіллевий потенціал круїзного туризму розкривається через багатовимірну взаємодію соціокультурних, емоційних, цифрових і екологічних складових, що утворюють цілісну сервісну систему. Його управління передбачає інтеграцію принципів сервісної економіки: персоналізації, інноваційності, соціальної відповідальності та сталості (табл. 1). Таким чином, дозвілля перестає бути лише розважальним елементом і стає економічним ресурсом, що формує лояльність споживачів і конкурентоспроможність круїзного продукту [5]. У результаті підприємства круїзної галузі, які активно розвивають дозвіллевий потенціал, трансформуються з операторів перевезень у постачальників комплексного сервісного досвіду, що відповідає сучасним трендам «experience economy».

Таблиця 1

**Взаємозв'язок елементів дозвіллевого потенціалу
круїзного туризму з принципами сервісної економіки**

Елемент дозвіллевого потенціалу круїзного туризму	Сутність у контексті туристичного досвіду	Відповідний принцип сервісної економіки	Очікуваний результат для туриста та оператора
Культурно-освітній компонент	Організація тематичних лекцій, майстер-класів, інтерактивних вистав, знайомство з культурою країн маршруту	Принцип створення цінності через знання та досвід	Поглиблення культурної залученості, формування освіченого туриста, підвищення іміджу бренду круїзу
Рекреаційно-оздоровчий компонент	Спортивні, SPA- та wellness-програми, заняття йогою, релаксаційні практики на борту	Принцип персоналізованого сервісу та гармонізації потреб клієнта	Підвищення фізичного й психологічного комфорту туристів, зростання рівня задоволеності подорожжю
Емоційно-комунікативний компонент	Соціальні події, креативні вечори, групові ігри, тематичні вечері	Принцип соціальної взаємодії та співтворчості	Зміцнення соціальних зв'язків між учасниками круїзу, підвищення емоційної привабливості подорожі
Екологічно-відповідальний компонент	Організація екоорієнтованих активностей, сортування відходів, мінімізація пластику, лекції про сталий туризм	Принцип сталого споживання та екологічної відповідальності	Формування екологічної культури туристів, підвищення рейтингу оператора круїзів
Гастрономічний компонент	Локальні дегустації, кулінарні шоу, використання органічних продуктів	Принцип автентичності сервісної пропозиції	Підсилення культурної ідентичності круїзного продукту, стимулювання повторних подорожей
Інклюзивно-доступний компонент	Забезпечення доступності заходів для людей з інвалідністю, сімей з дітьми, літніх туристів	Принцип соціальної справедливості та рівних можливостей	Розширення клієнтської бази, покращення репутаційної стійкості бренду

Джерело: створено авторами на основі [6-9]

Організація дозвілля в системі круїзного туризму є складним управлінським процесом, який поєднує стратегічне планування, операційне управління та креативне проєктування сервісного продукту. Дозвіллеві програми формують змістову основу подорожі, виступаючи не лише джерелом задоволення рекреаційних потреб туристів, а й ключовим інструментом підвищення цінності круїзного досвіду. Управління ними потребує системного підходу, який враховує взаємозв'язок економічних, соціокультурних, психологічних і технологічних факторів. Основою сучасних механізмів управління дозвіллевими програмами є орієнтація на туристоцентричну модель. Такий підхід передбачає індивідуалізацію дозвіллевих пропозицій залежно від віку, культурного бекграунду, мотивацій і очікувань пасажирів. Замість універсальних форматів відпочинку впроваджуються персоналізовані траєкторії дозвілля, що формуються за допомогою цифрових платформ і мобільних застосунків [10]. Наприклад, інтелектуальні системи бронювання дозволяють туристу ще до

початку подорожі обрати програму відпочинку, враховуючи рівень активності, інтереси або навіть емоційні потреби. Такий індивідуальний підхід підвищує ступінь залученості споживача, водночас оптимізуючи навантаження на інфраструктуру судна.

Окремої уваги заслуговує використання елементів гейміфікації у дозвіллевих програмах. Вона сприяє активній участі туристів у заходах, підвищує соціальну інтеграцію та створює атмосферу креативної взаємодії. Такі формати, як квести, інтерактивні шоу, ігрові турніри, змагання або арт-марафони, поєднують відпочинок і самоактуалізацію, що відповідає сучасним психологічним трендам дозвілля. Крім того, гейміфікація дозволяє круїзним компаніям збирати поведінкові дані клієнтів, на основі яких удосконалюються майбутні програми, – це приклад data-driven управління туристичним досвідом. Ефективність управління дозвіллевими програмами значною мірою визначається організаційною структурою на борту судна. У провідних світових круїзних компаніях (Royal Caribbean, MSC, Norwegian Cruise Line) функціонує чітко вибудована ієрархія управління дозвіллям, де менеджери з культурних програм, координатори анімаційних проєктів, фахівці з емоційного маркетингу та IT-дизайнери працюють у єдиній системі [11]. Такий підхід забезпечує інтеграцію програмної, технічної та психологічної складових дозвілля, створюючи умови для ефекту «сервісного занурення».

Варто підкреслити, що в умовах глобальних викликів (постпандемійних наслідків, воєнних загроз, зміни клімату) механізми управління дозвіллевими програмами зазнали значної трансформації у напрямі підвищення стійкості та безпеки туристичного середовища. Сучасні круїзи орієнтуються на впровадження «well-being practices» – психологічно комфортних форматів дозвілля, що знижують рівень тривожності пасажирів і сприяють їхній соціальній взаємодії. Паралельно посилюється роль екологічного виміру: організовуються лекції про сталий розвиток, майстер-класи з переробки відходів, благодійні акції для місцевих спільнот у портах заходу [12]. Таким чином, дозвіллеві програми набувають не лише розважального, а й виховного та соціального змісту.

У межах концепції сервісної економіки круїзне дозвілля перетворюється на синергетичну платформу взаємодії туриста, підприємства і простору подорожі. Механізми управління його реалізацією мають ґрунтуватися на принципах адаптивності, інноваційності, інклюзивності та інтерактивності. Їх ефективність вимірюється не лише через економічні показники, а й через ступінь емоційного задоволення, рівень соціальної згуртованості пасажирів і довгострокову лояльність до бренду. Отже, сучасна практика дозвіллевого управління у круїзному туризмі – це складна система, де поєднуються інтелектуальні технології, соціальні інновації та культурна динаміка. У цьому контексті дозвілля перестає бути периферійною частиною подорожі та стає центральним ресурсом сервісної економіки [13], що визначає успішність і конкурентоспроможність усього круїзного сектору. Дозвіллеве взаємодія туристів у круїзному середовищі виконує функцію соціального модератора, який поєднує психологічне відновлення, культурне збагачення та розвиток міжособистісної комунікації. Її багаторівнева структура дозволяє одночасно реалізовувати індивідуальні та колективні потреби, створюючи гармонійне туристичне середовище, у якому дозвілля стає засобом самопізнання та соціального єднання (табл. 2). З управлінського погляду, ефективне використання соціально-культурних і психологічних аспектів дозволяє круїзним компаніям досягти високого рівня емоційної лояльності, бренд-ідентифікації та соціальної відповідальності, що є визначальними факторами конкурентоспроможності у постпандемічному та воєнно-нестабільному світі.

Сучасний етап розвитку круїзного туризму характеризується зміною парадигми управління дозвіллевими процесами – від концепції «масового відпочинку» до моделі ціннісно-орієнтованого туризму, у центрі якої стоїть людина, її культурна самореалізація, психологічний комфорт та відповідальне ставлення до довкілля. У цьому контексті управління дозвіллевим потенціалом виступає не лише як організаційна функція, а як стратегічний інструмент досягнення сталого розвитку туристичної індустрії. Однією з ключових перспектив є зелене переосмислення дозвіллевих практик. На відміну від традиційного підходу, зорієнтованого на максимізацію комерційного ефекту, сучасна модель дозвілля у круїзному туризмі враховує екологічний слід, енергоефективність і соціальну користь. Зокрема, круїзні оператори все активніше впроваджують програми екопросвіти туристів, організовують тематичні заходи з популяризації раціонального споживання, мінімізації відходів і збереження морських екосистем [18]. Такі ініціативи не лише зміцнюють корпоративну репутацію, а й формують нову культуру дозвілля – усвідомлену, відповідальну, етичну.

Іншим напрямом є соціальна інклюзія як фактор сталості дозвіллевої системи. В умовах глобальних міграцій, демографічного старіння та наслідків воєнних дій важливо, щоб круїзне дозвілля враховувало потреби людей з інвалідністю, ветеранів, сімей з дітьми, літніх осіб. Це передбачає створення безбар'єрного середовища, інклюзивних програм, навчання персоналу навичкам чутливого сервісу. Таке спрямування дозволяє трансформувати дозвілля у простір соціальної рівності, що зміцнює гуманістичну основу туризму та відповідає принципам ESG-моделі управління [19]. Особливе місце серед перспектив займає крос-секторальна взаємодія у розвитку дозвіллевого потенціалу. Партнерство між круїзними операторами, місцевими громадами, освітніми та культурними інституціями сприяє створенню спільних проєктів – від екоекспедицій до арт-резиденцій і волонтерських ініціатив у припортових містах. Такі моделі формують

“туризм взаємної користі”, де виграють як туристи (отримуючи автентичний досвід), так і громади (через розвиток локальної економіки та культурної інфраструктури) [20].

Таблиця 2

Соціально-культурні та психологічні аспекти дозвілєвої взаємодії туристів у круїзному туризмі

Аспект взаємодії	Сутність і прояв у круїзному середовищі	Психологічні механізми впливу на туриста	Соціально-культурні результати	Управлінські імплікації для круїзних компаній
Соціальна інтеграція пасажирів	Формування тимчасових спільнот на борту, участь у колективних активностях (вечори, турніри, тренінги)	Активізація соціальної потреби у належності, зниження почуття ізоляваності	Зміцнення міжкультурних контактів, формування «круїзної ідентичності»	Розробка програм соціальної взаємодії (community events, спільні благодійні акції, волонтерські ініціативи у портах)
Культурна комунікація	Міжкультурний обмін під час дозвілєвих подій, участь у гастрономічних, музичних чи мистецьких вечорах	Розвиток толерантності, емпатії, відкритості до нових культур	Підвищення культурного капіталу туристів, формування глобального мислення	Залучення мультикультурних аніматорів, розробка тематичних днів культур (Japanese Day, Italian Week тощо)
Психоемоційна релаксація	Відновлення психологічного балансу через SPA, йогу, релаксаційні зони, арт-терапію	Редукція рівня стресу, формування позитивного емоційного фону, активація дофамінових реакцій	Підвищення задоволеності поїздкою, позитивна лояльність до бренду	Інтеграція well-being practices у структуру дозвілля, створення «тихих» зон відпочинку
Креативна самореалізація	Залучення туристів до творчих активностей: майстер-класів, фотоконкурсів, кулінарних шоу	Розвиток внутрішньої мотивації, підвищення самооцінки, зростання когнітивної залученості	Стимулювання культурного самовираження, посилення почуття спільності	Формування cruise-labs – творчих майданчиків на борту для аматорських і професійних ініціатив
Цифрова комунікація та мережеві взаємодії	Використання мобільних застосунків, інтерактивних екранів, соціальних мереж для дозвілля	Ефект «присутності» у соціальних мережах, підкріплення емоцій через онлайн-зворотний зв'язок	Формування цифрових спільнот туристів, розвиток мережевих відносин	Інтеграція цифрових технологій у дозвілєві активності, підтримка user-generated контенту
Інклюзивна взаємодія	Забезпечення доступу до дозвілля для людей з інвалідністю, сімей з дітьми, літніх осіб	Формування почуття рівності, соціальної безпеки, прийняття	Зростання соціальної згуртованості, розвиток культури інклюзії	Розробка програм безбар'єрного дозвілля, підготовка персоналу з інклюзивної компетентності
Екологічна свідомість	Участь у заходах сталого розвитку: еко-лекції, висадження дерев, екотуризм у портах	Емпатійне залучення через усвідомлення власного впливу на довкілля	Підвищення рівня екологічної культури та громадянської відповідальності	Впровадження концепції «Green Cruise Life» у дозвілєві програми

Джерело: створено авторами на основі [14-17]

Зрештою, у стратегічному вимірі важливою перспективою виступає інтеграція дозвілєвого менеджменту у політику сталого туризму на національному та міжнародному рівнях. Це передбачає формування нормативно-правових рамок для підтримки «зелених круїзів», розробку стандартів відповідального споживання, створення міжнародних альянсів для поширення найкращих практик у сфері рекреаційного менеджменту. Таким чином, управління дозвілєвим потенціалом стає невід'ємним елементом екосистеми сталого розвитку, що поєднує економічну ефективність, соціальну справедливість і екологічну збалансованість [21]. Отже, перспективи розвитку управління дозвілєвим потенціалом у контексті сталого туризму формуються на перетині технологічних інновацій, соціальних трансформацій і гуманістичних цінностей. Круїзна індустрія, що першою інтегрує ці підходи, зможе не лише зміцнити конкурентоспроможність, а й стати моделлю відповідального глобального туризму, зорієнтованого на людину, культуру та природу.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження дозволило комплексно розкрити сутність управління дозвілєвим потенціалом у системі круїзного туризму, визначивши його як стратегічний елемент сервісної економіки, що поєднує культурно-освітні, рекреаційні, соціальні та економічні складові. У процесі аналізу доведено, що ефективне управління дозвілєвими процесами не обмежується організаційними аспектами, а виступає інструментом формування інтегрованого туристичного досвіду, який забезпечує підвищення якості обслуговування, задоволення індивідуальних потреб туристів і зміцнення конкурентоспроможності круїзних компаній. Сучасні тенденції розвитку круїзного туризму відображають глобальні зрушення у сфері сталого розвитку, цифровізації та соціальної відповідальності. Дозвілля у цьому контексті набуває багатовимірного змісту: воно

є не лише засобом відпочинку, а й механізмом соціальної інтеграції, культурного діалогу та формування екологічної свідомості. Особливого значення набуває концепція інклюзивного дозвілля, орієнтована на забезпечення рівного доступу всіх груп населення до рекреаційних благ, що відповідає принципам гуманістичної економіки та політики рівних можливостей.

Перспективним напрямом розвитку управління дозвіллевим потенціалом є поєднання технологічних інновацій з гуманістичними підходами. Зокрема, впровадження систем аналітики великих даних, технологій штучного інтелекту та доповненої реальності дозволяє персоналізувати дозвіллеві програми, підвищити ефективність управлінських рішень і створити нові формати туристичного досвіду. Одночасно інтеграція екологічних та освітніх компонентів у дозвіллеву діяльність сприяє формуванню нової моделі сервісу – етичної, відповідальної та стало орієнтованої. У стратегічному вимірі управління дозвіллевим потенціалом у круїзному туризмі має розглядатися як складова національної та міжнародної політики сталого туризму. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення моделей оцінювання ефективності дозвіллевих програм, визначення психологічних індикаторів туристичного задоволення та формування інтегральних показників соціально-культурного впливу круїзного туризму на регіони його функціонування. Дозвіллевий потенціал круїзного туризму є не лише економічною категорією, а й ключовим ресурсом формування сталого майбутнього туризму, у якому гармонійно поєднуються технологічна інноваційність, соціальна відповідальність і культурна багатоманітність.

Література

1. Паньків Н., Пелешок А. Аналіз сучасного стану круїзного туризму у світі: досвід для України. *Development Service Industry Management*. 2023. Вип. 3. С. 162-177. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3\(25\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(25))
2. Пешук Л.В., Приходько Д.Ю. Сучасні тенденції розвитку індустрії круїзного туризму в умовах викликів і загроз. *Економіка харчової промисловості*. 2023. Т. 15. Вип. 2. С. 72-79. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v15i2.2677>
3. Іванов А. Інституційні засади взаємодії суб'єктів ринку морського круїзного туризму. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2019. Вип. 3(68). С. 97-107. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2019-3-97-107>
4. Михайліченко Г.І. Управління потенціалом туристичних дестинацій. *Інноваційна економіка*. 2020. №1-2. Вип. 82. С. 133-138. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2020.1-2.19>
5. Бойко З.В., Горожанкіна Н.А., Грушка В.В. Особливості та сутність розвитку круїзного туризму у світі. *Ефективна економіка*. 2022. Вип. 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.6.13>
6. Безугла Л., Куваєва Т., Герасименко Т. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні та Європі. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
7. Белобородова М.В., Бессонова А.В., Турик А.К. Інтеграція принципів інклюзії та доступності у розвиток сфери гостинності. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-14>
8. Тимошук О. Реалізація потенціалу круїзного туризму Середземномор'я. *Економічні горизонти*. 2024. Вип. 1(27). С. 18-26. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(27\).2024.297933](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(27).2024.297933)
9. Радіонова О., Александрова С., Писарева І. Організація дозвілля в сфері туризму та готельного господарства. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-4>
10. Гордійчук Є.Г. Якість обслуговування як чинник формування конкурентоспроможності у круїзному туризмі. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2021. Вип. 2(77). С. 143-162. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.2\(77\).2021.143-162](https://doi.org/10.33987/vsed.2(77).2021.143-162)
11. Варіс І., Кравчук О., Зайцева П. Комплексна стратегія well-being для компаній: інноваційні підходи та тренди. *Галицький економічний вісник*. 2024. Вип. 4(89). С. 99-111. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04
12. Худавердієва В.А. Соціально-психологічні аспекти розвитку туризму: вплив навколишнього середовища на психоемоційний стан туриста. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2023. Вип. 2(3). С. 77-85. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.2\(3\).9](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.2(3).9)
13. Бессонова А.В., Мутерко Г.М., Камишнікова Е.В. Стратегічний потенціал креативної економіки як фактор післявоєнного відновлення країни. *Інфраструктура ринку*. 2025. Вип. 84. С. 3-9. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure84-1>
14. Осієвський В.В. Становлення та концептуалізація соціокультурного дискурсу в зарубіжному туризмознавстві. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. Вип. 3. С. 81-87. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2023.289818>
15. Яворська В.В., Мельник Н.В., Мельник А.В., Ханас У.Я., Єрко І.В. Міжнародні стандарти сталого розвитку як основна парадигма сучасного круїзного туризму. *Вісник ОНУ*. 2025. Т. 30. Вип. 1(46). С. 234-247. DOI: [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1\(46\).332407](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1(46).332407)

16. Радкевич Д.О. Соціальна інклюзія як чинник стійкого соціально-економічного розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. Вип. 44. С. 153-161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15147464>
17. Бессонова А.В., Белобородова М.В., Захарова С.Г. Сучасні тенденції розвитку туристичних підприємств в сфері соціально-етичної відповідальності. *Development Service Industry Management*. 2024. Вип. 4. С. 19-26. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8\(3\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8(3))
18. Герасименко Т.В., Бондаренко Л.А. Вплив інклюзивного туризму на досягнення цілей сталого соціально-економічного розвитку. *Причорноморські економічні студії*. 2024. Вип. 90. С. 169-175. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.90-26>
19. Безугла Л.С. Закордонний досвід становлення та розвитку екологічного туризму та можливості його використання в Україні. *Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*. 2020. Вип. 2(22). С.118-127. DOI: [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-2\(22\)-118-127](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-2(22)-118-127)
20. Костинєць Ю.В., Шевченко О.О., Жуков І.С. Інтеграційний розвиток підприємництва для розвитку сталого туризму в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2023. Вип. 8(266). С. 28-34. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-266-28-34>
21. Любченко В.В. Роль туризму у сталому розвитку в Україні: виклики та можливості для економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-59>

References

1. Pankiv, N., & Peleshok, A. (2023). Analiz suchasnoho stanu kruiznoho turyzmu u sviti: dosvid dlia Ukrainy [Analysis of the current state of cruise tourism in the world: experience for Ukraine]. *Development Service Industry Management*, 3, 162–177. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3\(25\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2023-3(25))
2. Peshuk, L.V., & Prykhodko, D.Iu. (2023). Suchasni tendentsii rozvytku industrii kruiznoho turyzmu v umovakh vyklykiv i zahroz [Current trends in the development of the cruise tourism industry in the face of challenges and threats]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 15, 2, 72–79. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v15i2.2677>
3. Ivanov, A. (2019). Instytutsiini zasady vzaiemodii subiektiv rynku morskoho kruiznoho turyzmu [Institutional principles of interaction of subjects of the maritime cruise tourism market]. *Rozvytok metodiv upravlinnia ta hospodariuvannia na transporti*, 3(68), 97–107. DOI: <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2019-3-97-107>
4. Mykhailichenko, H.I. (2020). Upravlinnia potentsialom turystychnykh destynatsii [Managing the potential of tourist destinations]. *Innovatsiina ekonomika*, 1-2, 82, 133–138. DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2020.1-2.19>
5. Boiko, Z.V., Horozhankina, N.A., & Hrushka, V.V. (2022). Osoblyvosti ta сутніст розв'язку kruiznoho turyzmu u sviti [Features and essence of the development of cruise tourism in the world]. *Efektivna ekonomika*, 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.6.13>
6. Bezuhla, L., Kuvaieva, T., & Herasymenko, T. (2022). Problemy ta perspektivy rozvytku inkluzivnoho turyzmu v Ukraini ta Yevropi [Problems and prospects for the development of inclusive tourism in Ukraine and Europe]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-3>
7. Bieloborodova, M.V., Bessonova, A.V., & Turyk, A.K. (2025). Intehratsiia pryntsyipiv inkluzii ta dostupnosti u rozvytok sfery hostynnosti [Integration of the principles of inclusion and accessibility into the development of the hospitality sector]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-14>
8. Tymoshchuk, O. (2024). Realizatsiia potentsialu kruiznoho turyzmu Seredzemnomoria [Realization of the potential of cruise tourism in the Mediterranean]. *Ekonomichni horyzonty*, 1(27), 18–26. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(27\).2024.297933](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(27).2024.297933)
9. Radionova, O., Aleksandrova, S., & Pysareva, I. (2022). Orhanizatsiia dozvil'ia v sferi turyzmu ta hotelnoho hospodarstva [Organization of leisure in the sphere of tourism and hospitality]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-4>
10. Hordiichuk, Ye.H. (2021). Yakist obsluhovuvannia yak chynnyk formuvannia konkurentospromozhnosti u kruiznomu turyzmi [Service quality as a factor in shaping competitiveness in cruise tourism]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, 2(77), 143–162. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.2\(77\).2021.143-162](https://doi.org/10.33987/vsed.2(77).2021.143-162)
11. Varis, I., Kravchuk, O., & Zaitseva, P. (2024). Kompleksna stratehiia well-being dlia kompanii: innovatsiini pidkhody ta trendy [Comprehensive well-being strategy for companies: innovative approaches and trends]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 4(89), 99–111. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04
12. Khudaverdieva, V.A. (2023). Sotsialno-psykholohichni aspekty rozvytku turyzmu: vplyv navkolyshnoho seredovyscha na psykhoemotsiiniy stan turysta [Socio-psychological aspects of tourism development: the influence of the environment on the psycho-emotional state of a tourist]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa*, 2(3), 77–85. DOI: [https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.2\(3\).9](https://doi.org/10.31558/2786-8745.2023.2(3).9)
13. Bessonova, A.V., Muterko, H.M., & Kamyshnykova, E.V. (2025). Stratehichniy potentsial kreatyvnoi ekonomiky yak faktor pisliavoiennoho vidnovlennia krainy [Strategic potential of the creative economy as a factor of the country's post-war recovery]. *Infrastruktura rynku*, 84, 3–9. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct84-1>
14. Osiievskiy, V.V. (2023). Stanovlennia ta kontseptualizatsiia sotsiokulturnoho dyskursu v zarubizhnomu turyzmoznavstvi [Formation and conceptualization of sociocultural discourse in foreign tourism studies]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv*, 3, 81–87. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2023.289818>
15. Yavorska, V.V., Melnyk, N.V., Melnyk, A.V., Khanas, U.Ia., & Yerko, I.V. (2025). Mizhnarodni standarty staloho rozvytku yak osnovna paradyhma suchasnoho kruiznoho turyzmu [International standards of sustainable development as the main paradigm of modern cruise tourism]. *Visnyk ONU*, 30, 1(46), 234–247. DOI: [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1\(46\).332407](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2025.1(46).332407)
16. Radkevych, D.O. (2025). Sotsialna inkluziia yak chynnyk stiikoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Social inclusion as a factor of sustainable socio-economic development]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*, 44, 153–161. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15147464>
17. Bessonova, A.V., Bieloborodova, M.V., & Zakharova, S.H. (2024). Suchasni tendentsii rozvytku turystychnykh pidpriemstv v sferi sotsialno-etychnoi vidpovidalnosti [Modern trends in the development of tourism enterprises in the sphere of social and ethical responsibility]. *Development Service Industry Management*, 4, 19–26. DOI: [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8\(3\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8(3))
18. Herasymenko, T.V., & Bondarenko, L.A. (2024). Vplyv inkluzivnoho turyzmu na dosiahnennia tsilei staloho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [The impact of inclusive tourism on achieving the goals of sustainable socio-economic development]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, 90, 169–175. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.90-26>
19. Bezuhla, L.S. (2020). Zakordonnyi dosvid stanovlennia ta rozvytku ekolohichnoho turyzmu ta mozhlyvosti yoho vykorystannia v Ukraini [Foreign experience in the formation and development of ecological tourism and the possibilities of its use in Ukraine]. *Naukovyi visnyk*

Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu, 2(22), 118–127. DOI: [https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-2\(22\)-118-127](https://doi.org/10.31471/2409-0948-2020-2(22)-118-127)

20. Kostynets, Yu.V., Shevchenko, O.O., & Zhukov, I.S. (2023). Intehratsiyni rozvytok pidpriemnytstva dlia rozvytku staloho turyzmu v Ukraini [Integrative development of entrepreneurship for the development of sustainable tourism in Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 8(266), 28–34. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2023-1-266-28-34>

21. Liubchenko, V.V. (2023). Rol turyzmu u stalomu rozvytku v Ukraini: vyklyky ta mozhlyvosti dlia ekonomiky [The role of tourism in sustainable development in Ukraine: challenges and opportunities for the economy]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-59>